עקב ג*

א. פון דעם וואָס דער אויבערשטער האָט געזאָגט צו משה"ן [1] (בייַ די לוחות שניים [2]) „פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" לערנט אָפּ די גמרא [3], אז „פסולתן שלך יהא".

אין דער משנה בסיום מס' ב"ק [4] ווערן געבראַכט די דינים פון אַן אַרבעטער וואָס טוט אַ געוויסע מלאכה פאַרן בעה"ב און ס'איז דאָ אָפּפאַל פון דער זאַך אין וועלכער ער אַרבעט — צי דאָס איז זיינע אָדער דאָס געהערט דעם בעה"ב: זאָגט די משנה „מוכין שהכובס מוציא הרי אלו שלו ושהסורק מוציא הרי אלו של בעה"ב":

[ווייל דאָס וואָס אַ וועשער איז גורם עס זאָל אַרויספאַלן פון אַ בגד דורך וואַשען איז אַ קלייניקייט אויף וואָס דער בעה"ב איז ניט מקפיד, דעריבער באַ־לאַנגט עס צום כובס; אָבער דאָס וואָס דער וואָס „קעמט" איז מוציא דורך קעמען באַלאַנגט עס צום בעה"ב, ווייל „דבר חשוב הוא ולא מחיל" [5].

וויטער ברענגט די משנה אָנדערע פאַלן, ווען דאָס איז שלו און ווען עס איז של בעה"ב: „מה שהחרש מוציא במעצד (וואָס דאָס זיינען זייער דינע שפּענד־לער) הרי אלו שלו, ובכשיל (וואָס איז מיט אַ „קרדום ומפיל שפאין גסין" [5]) של בעה"ב", און די משנה איז מסיים „ואם הי' עושה אצל בעה"ב אף נסורת [6] („אפילו דק דק היוצא מתחת המקדח שהוא דק מאד" [5]) של בעל הבית". און די גמרא שטעלט זיך אויף דעם און ברענגט אַ ברייתא: „ת"ר מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" —

אויף דער ברייתא שטעלט זיך דער רבי מהר"ש (אין אַ רשימה קצרה [7], בייַ אַ סיום אויף מס' ב"ק) און פרעגט (אויפן דין „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל") וז"ל: „וצ"ל א"כ מה א"ל הקב"ה למשה פסל לך מאחר שאין בהם משום גזל ופי' מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים והאומן קרוב יותר לזה וא"כ למה צ"ל פסל לך", און ער ענטפערט „אך שם [8] סנפירין [9] וכאן אמר אבנים

*) וסיום מס' ב"ק.

1) תשא לד, א. פרשתנו יו"ד, א.

2) בתורה שבכתב (או במקום ששייך לתושב"כ) לוחות בכ"מ לשון זכר (פרשתנו שם. תשא שם. ועוד) משא"כ בש"ס וכו'. וראה חולין קלז, ב. ולהעיר ג"כ מתוד"ה שתי (מנחות צד, א).

3) נדרים לח, א. ועד"ז בתנחומא פרשתנו ט. תשא כט. ירושלמי שקלים פ"ה ה"ב. שמו"ר פמ"ו, ב. ויק"ר פל"ב, ב. קה"ר פ"ט, יא. וספ"י. וראה לקמן בפנים.

4) קיט, סע"א.

5) פרש"י במשנה שם.

6) כן נעתק בפרש"י במשנה. ועד"ז הוא במשנה שבירושלמי „הנסורת". ובדפוסי משניות „הנסרות" (וא"ו אחר הרי"ש). וכן הוא בכ"מ — ראה דקדוקי סופרים. וראה שנויי נוסחאות למשניות.

7) נדפס בסוף ספר תולדות אדמו"ר מהר"ש (קה"ת תש"ז) הועתק מגוף כתי"ק כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

8) כ"ה בפי' הרא"ש נדרים שם. תנחומא שם. פדר"א פמ"ו. וכ"ה דעת רבי חנין בויק"ר וקה"ר שם. ירושלמי שם (מחצב של אבנים טובות ומרגליות). וכן פרש"י תשא לד, א. בירושלמי שם (דעת ר' חנין) לא נאמר שנתעשר מפסולתן של לוחות (ראה בפני משה ותקלין חדתין לירושלמי), וראה הגי' בע"י שקלים שם. פי' עץ יוסף שם. ולהעיר מהל' בקה"ר שם פ"ט ופ"י „פסילתן תהא לך".

9) כ"ה בהרשימה. וכ"ה ברא"ש בע"י (ובאוה"ת (תשא ע' ב'נח) מפרש"י *) נדרים שם. וכ"ה

*) לכאורה הוא טה"ד וצ"ל: פי' הרא"ש.

סתם אבל שם הי" אבן טוב".

ולכאורה, דער ביאור פון רבי"ן מהר"ש — אז ביי די „פסולתן" פון די לוחות דארף מען אנקומען צום אנזאג (ערלויבניש) פון „פסל לך" דערפאר ווייל זיי זיינען געווען פון „סנפירין" — איז תלוי, אין די צוויי דיעות אין מדרש[10]: „רב לוי ורבי יוחנן אומר[11] מהיכן פסלן אחד אומר מתחת כסא הכבוד פסלן, ואחד אומר מתוך אהלו, ברא לו מחצב ומשם חצב שני לוחות אבנים ונטל את הפסולת ומשם העשיר שהיו של סנפירינון" — לויט דער ערשטער דיעה זיינען די לוחות געווען מלמעלה, און לויט דער צווייטער דיעה איז די חציבה געווען למטה[12] [ווי ס'איז אויך משמע פון פשטות הכתובים בפרשתנו, אז דער ציווי איז געווען „פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים" און נאכדעם — „ועלה אלי ההרה" און אזוי איז אויך דער סדר אין פסוק ביים קיום הציווי[13] „ואעש ארון עצי שיטים ואפסול שני לוחות אבנים כראשונים ואעל ההרה ושני לוחות בידי"[14] (ועד"ז איז עס אין פרשת תשא[15])];

און לויט דער דיעה אז די חציבה (און פסילתן) פון די לוחות האט משה געטאן למעלה, דארף מען דאך ניט אנקומען צום תירוץ אז ווייל דאס איז געווען סנפירין דעריבער האט דער אויבערשטער געדארפט זאגן „פסל לך"[16] — ווארום דער דין איז דאך (ווי געבראכט פריער פון דער משנה) אז „אם הי' עושה אצל בעה"ב" באלאנגט עס בכל אופן צום בעה"ב:

ד. ה. אז אפילו ווען עס וואלטן געווען „אבנים סתם", ניט קיין סנפירין, וויבאלד משה האט דאס געטאן למעלה „אצל בעה"ב" — הקב"ה, דארף מען האבן דעם היתר פון „פסל לך" אז „פסולתן שלך" (ווייל לולא זאת, איז דער דין אז „הרי אלו של בעה"ב").

ב. אין דער רשימה הנ"ל איז ער ממשיך, אז רשב"י האט געפרעגט „לגבי למעלה אינו תופס מקום אפילו אבן טוב" און דער רבי מהר"ש האט געענטפערט „הרי עשאן למטה, דבאותן של מעלה לא הי' פסולת"[17], ובמילא פאלט

במהרש"א שבע"י שם (ב' פעמים).

בפרדר"א, ויק"ר ורש"י שבהערה הקודמת — „סנפירינון"; בקה"ר **), תנחומא ופ' הראש (בגמרא) שבהערה הקודמת — „סנפרינון" [בתיב"ע ואתחנן ד, יג (ועד"ז בתנחומא תשא כו) — בנוגע ללוחות הראשונות — „סמפירינון" (במ')]. וכ"ה בכ"מ ראה ערוך השלם ערך סמפירינון].

10) תנחומא פרשתנו שם.

11) כ"ה בתנחומא לפנינו ואולי צ"ל „אומר" (אומרים), או שכל התיבה מיותרה.

12) וראה דב"ר סוף פרשתנו. פרש"י תשא לד, א. פרש"י אבות פ"ה מ"ו. ולהעיר מאלשיך תשא לד, ד, דלוחות שניות נבראו בע"ש בין השמשות. וראה רד"ל לפרדר"א שם אות כז.

13) יו"ד, ג.

**) פ"י, ובפ"ט „של ספיר". וכ"ה בספרי בהעלותך (יב, ג) „שהספיר של לוחות".

14) ולכאורה הי' פסילתן בסוף מ' יום השניים בעת אמירת פסל לך, כפשטות הכתוב „ בעת ההיא אמר ה' אלי" כפרש"י ראב"ע רמב"ן. „ואפסול שני לוחות אבנים" (פסילתן להשוותן כו') הי' למטה ואח"כ „ואעל ההרה כו'".

15) לד, א־ב. ד.

16) להעיר דלדיעה הא' בתנחומא שם „מתחת כסא הכבוד פסלן" אין מפורש שהי' של סנפירין. אבל גם את"ל דהתיבות „ומשם העשיר משה שהיו של סנפירין" אינו סיום כל הענין (שייך לב' המ"ד) כ"א רק מדברי המ"ד ד„מתוך אהלו ברא לו כו'", הרי פשוט לכאורה דמה שחצב מתחת כסא הכבוד הי' אבנים טובות ביותר. וראה ספרי בהעלותך (יב, ג), רד"ל לפרד"א שם אות כג.

17) להעיר דבתנחומא פרשתנו שם מקדים לפני ב' המ"ד „פסל לך שתהא הפסולת שלך". וא"כ צ"ל

אויך אַפּ די שאלה הנ"ל ווייל ער איז ניט געווען „עושה אצל בעה"ב".

עס איז אַבער נאָך אלץ שווער, ווארום אויך למטה — אומעטום — איז עס דאָך „אצל בעה"ב" (הקב"ה), „מלא כל הארץ כבודו", ובלשון חז"ל (און להלכה) „כל היכא דאיתי' בבי גזא דרחמנא איתא[18] דכתיב לה' הארץ ומלואה"[18*] איז אפילו אַז „עשאן למטה", איז דער פסל פון די לוחות געווען „אצל בעה"ב"[19], איז דאָך נויטיק דער היתר מיוחד פון „פסל לך" אויך ביי סתם אבנים — טאָ וואָס איז דער פירוש פונעם רבי'ן מהר"ש'ס תירוץ?

און כאָטש אַז לאידך, אין דעם פאַל פון „בעה"ב" — הקב"ה, איז ניט שייך דער טעם פון „קפיד בעה"ב (אפילו אשפאים דקים)"[20] ווייל לגבי הקב"ה איז דאָך קיין זאָך ניט תופס מקום און ס'איז ניט שייך קיין קפיד (קיין חילוק ניט צווישן אבנים טובות און סתם אבנים (וכשאלת הרשב"ץ)) — איז אַבער דאָ אַ חילוק אויב „עשאן למטה"[21], ווייל למטה רעכנט מען זיך ווי די ענינים (ודינים) זיינען מצד למטה, וואָס דער־

פאַר איז „כל[22] דבר שהוא לשם הא־ל הטוב שיהי' מן הנאה והטוב כו' וכן הוא אומר כל חלב לה'"[22*] דאַרף דאָך לכאורה אויסקומען אַז אפילו ביי אבנים סתם, וויבאַלד אַז עס איז „אצל בעה"ב" — הקב"ה, איז הרי אלו של בעה"ב — וועט עס איז ברשות בעה"ב קפיד בעה"ב על הכל[23]

(ואדרבא — וויבאַלד אַז כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה[24], איז לכאורה די קושיא להיפך: דער אויבערשטער איז אויף אַלעם קפיד).

ג. לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן אַז ביי מסתתי אבנים איז ניטאָ דער דין פון דער משנה „ואם הי' עושה אצל בעה"ב אף הנסורת של בעה"ב", והראי': די ברייתא „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" ווערט געבראַכט אין דער גמרא ניט אויף דעם טייל פון דער משנה וואו עס רעדט זיך וועגן די פרטי דינים צי עס איז „שלו" אַדער „של בעה"ב", נאָר אויף דעם סיום המשנה „ואם הי' עושה אצל בעה"ב כו'"[25];

פון דעם איז משמע, אַז דאָס וואָס „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" איז

דגם למ"ד מתחת כסא הכבוד פסלן, הפסולת נעשה בגמר עשייתם למטה, כנ"ל הערה 14. ועצ"ע.

18) וראה צפע"נ הל' ערכין פ"ז הי"ג (נעתק בצ"פ בסוף ב"ק (במשנה)).

*18) חולין קלט, א. וראה ר"ה ו, א.

19) אבל י"ל דמכיון ד„השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" (תהלים קטו, טז) אי"ז נדון כ„עושה אצל בעל הבית".

20) סמ"ע חו"מ סשנ"ח סקי"ד. ועד"ז בתוי"ט במשנה ב"ק שם. שו"ע אדה"ז הל' גזילה וגניבה סכ"ב.

21) להעיר מהסיום בגמרא שם „אתרא דקפדי יש בהן משום גזל". ובתוספתא סוף ב"ק דאין משנין ממנהג המדינה (וראה לקמן בפנים. ובהערה 42). ולהעיר מכמה ענינים שצריך לנהוג כהמקום שבא לשם. ואכ"מ.

22) רמב"ם סוף הל' איסורי המזבח. שו"ע יו"ד סי' רמח ס"ח.

*22) להעיר אשר ברמב"ם הל' איסורי מזבח שם (וכן בשו"ע שם) כתב „הרוצה לזכות עצמו יכוף כו'" דע"פ המשמעות דקאי על כל הבא לאח"ז הרי זה שצריך ליתן מן הנאה והטוב כו' כל חלב לה' הוא רק מצד האדם. [ועד"ז נתבאר בלקו"ש חי"ב ע' 130 בשוה"ג הג' להערה 11 (ושם — דבנוגע להקרבן מצד עצמו דכתוב בו „מבחר נדריכם" (אף שלכאורה היינו נאה כו' חלב) מוכרח רק שיהי' לא כחוש וכעור וכיו"ב, שלילת בזיון קדשים). וראה לקו"ש חכ"ז ע' 8 ואילך].

23) לשון התויו"ט שם.

24) שבת עז, ב.

25) ראה דק"ס שלכמה גי' ליתא.

ניט בלויז ווען דער פועל ארבעט ביי זיך, נאר אויך „אם הי׳ עושה אצל בעה״ב״ (ווי די אנדערע פאלן אין דער ברייתא „מפסגי אילנות מפסגי גפנים כו׳״ וואס די ארבעט איז דאך בפשטות אין דעם כרם (רשות) פון בעה״ב, „אצל בעה״ב״).

ועפ״ז איז מובן בפשטות וואס דער רבי מהר״ש זאגט, אז דאס וואס מ׳האט געדארפט אנקומען צו „פסל לך״ איז ווייל די לוחות זיינען געווען סנפירין, ווארום ביי אבנים סתם איז קיין נפק״מ ניט צי ס׳איז ברשות פון פועל אדער אין רשות פון בעה״ב, אלעמאל „אין בהם משום גזל״.

דאס איז אבער א דוחק, ווייל די סברא צו מחלק זיין צווישן די ארבעט וואס דער פועל טוט אצל בעה״ב אדער ניט, איז אויך בא מסתתי אבנים — איז פארוואס זאל בא מסתתי אבנים זיין אנדערש (ובפרט אז לא אשתמיט שום פוסק צו זאגן אז ביי מסתתי אבנים איז ניטא דער דין אז „אם הי׳ עושה אצל בעה״ב אף נסורת של בעה״ב״ [26]).

נאכמער: אויך אין דער רשימה איז ער מדייק „והאומן קרוב יותר לזה״, דלכאורה איז דער פירוש בזה, אז אויך דאס וואס „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל״ איז דוקא ווען דאס איז ניט „אצל בעה״ב״, ווארום אויב ס׳רעדט זיך אויך ברשות בעה״ב פאסט דאך ניט זאגן „האומן קרוב יותר לזה״.

ד. ויובן זה בהקדם לבאר החילוק וואס מ׳גענינט צווישן די דינים ווי זיי שטייען אין דער ברייתא הנ״ל און ווי זיי שטייען אין דער תוספתא:

אין דער ברייתא זיינען זיי איינגע־טיילט, כנ״ל, אין צוויי פאלן און דינים: „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל מפסגי אילנות מפסגי גפנים מנקפי היגי מנכשי זרעים ועודרי ירקות בזמן שבעה״ב מקפיד עליהם יש בהן משום גזל אין בעל הבית מקפיד עליהן הרי אלו שלו״; אין דער תוספתא שטייען זיי אלע צוזאמען, אין איין פאל און דין: „מסתתי אבנים מפסקי גפנים מנקפי הגין מנכשי זרעים בזמן שבעל הבית מקפיד עליהן אסורים משום גזל אין בעל הבית מקפיד עליהן מותרין משום גזל״.

עס איז א פלוגתא צווישן זיי צי בא מסתתי אבנים העלפט קפידת הבעה״ב — וואס איז דער טעם הפלוגתא? ולהעיר אז אין טור *[26] (כאטש ער ברענגט אויך דעם דין בא „מפסגי אילנות״ און „עודרי ירקות״ וואס שטייט בלויז אין דער ברייתא און ניט אין תוספתא), זאגט ער אבער (כפי התוספתא) [27] בא „מסתתי אבנים״ איז תלוי אין קפידת בעה״ב.

והביאור בזה: לויט דער ברייתא איז דא אן אונטערשייד צווישן מסתתי אבנים און די אנדערע פאלן — מפסגי אילנות וכו׳ מנכשי זרעים, ווייל דער אפפאל פון „מפסגי אילנות כו׳״ האט מער חשיבות ווי פון מסתתי אבנים; און דעריבער איז דאס תלוי אין דער קפידת

---

26) אבל אין מזה הוכחה כ״כ, שהרי בפוסקים ריי״ף רא״ש (סוף ב״ק) רמב״ם (הל׳ גניבה ספ״ו) שו״ע חו״מ (שם ס״י) ואדה״ז שם, לא הובאו בכלל הדינים דסיום הגמרא כאן. מלבד בטור ס״ס שנח. וראה יש״ש בסיום ב״ק. לקמן הערה 42.

*26) שם.

27) ראה גם יש״ש בסוף המס׳: אבל כמו שכתבתי כתב הטור על פי התוספתא ועיקר.

אבל לכאורה י״ל שהטור כתב ע״פ הברייתא, וכפי הגי׳ הובא בדק״ס כאן (אות ס׳) שליתא „אין בהם משום גזל״ אחר „מסתתי אבנים״. וכ״מ בישׁ״ש כאן.

בעה"ב: „בזמן שבעה"ב מקפיד עליהם יש בהן משום גזל אין בעה"ב מקפיד עליהן הרי אלו שלו" [אָדער אויב ס'איז אַן אתרא דלא קפדי, אַז דער מנהג (אנשי) המדינה דאָרט איז ניט צו מקפיד זיין אויף דעם דבר מועט איז אפילו וועט אַ בעה"ב פרטי איז מקפיד — בטלה דעתו[28], ווייל דער דרך בני אדם אין דעם אָרט איז אַז לא קפדי][29].

וואָס אין דעם פאַל, וועט עס איז תלוי אין קפידת בעה"ב, און דער בעה"ב איז ניט מקפיד, זיינען דאָ צוויי סברות[30] פאַרוואָס די זאַך איז מותר — אָדער ווייל זיין ניט מקפיד זיין איז כאילו ווי ער וואָלט מפקיר געווען, וואָס דעמאָלט דאַרף עס זיין הפקר לכל אדם, ניט נאָר צום פועל אָדער אַן איש פרטי[31]; אָדער ס'איז ע"ד ווי אַ מתנה, וויבאָלד עס איז אַ דבר מועט, איז דער בעל הבית חונן ונותן צו יעדערן וואָס וועט דאָס נעמען, אפילו שלא מדעתו[32].

אָבער „מסתתי אבנים" וואָס דער לשון הברייתא איז „אין בהם משום גזל", איז די חשיבות פון די ברעקלעך אבנים וויניקער ווי בא „מפסגי אילנות", ביי זיי דאַרף מען ניט אַנקומען צום היתר פון „אין בעה"ב מקפיד עליהן", נאָר מצד פחיתות החשיבות זיינען זיי הפקר מצד עצמם, ד. ה. זיי האָבן ניט קיין חשיבות ושוויות ביי בני אדם זיינען זיי הפקר מאיליו וממילא *[32] (און דעריבער אפילו וועט ס'איז דאָ אַ בעה"ב וואָס איז יע מקפיד איז בטלה דעתו, און ניט נאָר מצד ולגבי דעת כל בני אדם, נאָר ווייל ס'איז בעצם ניטאָ אויף דעם קיין בעל הבית'קייט מצד דער ניט חשיבות פון דער זאַך)[33], ווי ס'איז מדוייק אין דער רשימה: ופי' מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים.

בסגנון אחר קצת: אין פאַל פון מפסגי אילנות וכיו"ב, וואו עס איז תלוי אין הקפדת בעה"ב (אָדער אין מנהג (אנשי) המקום), איז דער גדר ההפקר (או

---

28) בפרש"י שם במשנה בתחלתה במה שהכובס מוציא „והמקפיד לא הוי קפידה". ובשו"ע אדה"ז כתב (בחצע"ג) „והמקפיד בטלה דעתו", בדברים „שאין דרך בנ"א להקפיד עליהם", וכן בסיום הסעיף „כל שאין דרכו להקפיד עליו" (באותו מקום). וראה מאירי בסוף המשנה: ובין בדין משנתנו כו'.

29) כ"ה לכאורה פשטות הפירוש בגמרא. והמ"מ (הל' גניבה שם ה"ח) כתב „ובגמרא בזמן שבעל הבית מקפיד פירוש שדרך אנשי המקום להקפיד". וצ"ע.

30) שו"ת נוב"י (מהדו"ק) אה"ע סנ"ט, ואבני מילואים סכ"ח סקמ"ט לענין המקדש בדבר שאין בעל הבית מקפיד — רמב"ם הלכות אישות פ"ה ה"ח. טושו"ע אה"ע סכ"ח סי"ז. (וראה שו"ת חת"ס אה"ע סי' פה. צפע"נ לרמב"ם שם).

31) דעת הנוב"י שם. וראה טורי אבן מגילה ח, א ד"ה דריסת הרגל.

32) אבני מילואים שם.

*32) להעיר מפירורי חמץ „שהם בטלים מאליהם ואין צריך לבטלם ולהפקירם שמאליהם הם הפקר שהרי אינם חשובים כלל בעיני בנ"א" (שו"ע אדה"ז סי' תל"ד ס"ו, ממג"א שם סק"ה. וראה מג"א סי' תמד, סק"ו. סי' תס סק"ב).

33) עפ"ז אולי יש לפרש חילוק הלשונות דבמסתתי אבנים נאמר „אין בהם משום גזל" וב„מספגי אילנות כו'" „הרי אלו שלו", דאף שבפשטות משמע דבבבא הא' לא מדובר דוקא בפועל, משא"כ בבבא הב' (ראה יש"ש שם דהלשון „אין בהם משום גזל" אין מדובר בפועל), הרי"ז גופא טעמא בעי. וע"פ הנ"ל מובן כי הלשון „אין בהם משום גזל" פירושו שהם הפקר ואינם שייכים לשום בנ"א, כי גם מצד האומן הוא הפקר, משא"כ בבבא הב'. בסגנון אחר: במסתתי אבנים מתאר החפצא, „אין בהם משום גזל", ובבבא הב' — בנוגע להגברא „הרי אלו שלו" (ראה לקמן בפנים) *.

וע"פ הנ"ל יש לקיים דיוק הנ"ל ס"ג (דבמסתתי אבנים אין בהם משום גזל גם „אם ה' עושה אצל בעה"ב") כי החשיבות דפסולת מסתתי אבנים היא פחותה גם מהנסורת שהחרש מוציא במעצד. וראה לקמן הערה 42. והפי' בהרשימה „והאומן קרוב יותר לזה" ראה לקמן בפנים ס"ג.

*) וראה לקמן הערה 41.

מתנה) מצד דעם גברא, אבער די זאך מצ"ע האט א געוויסע חשיבות: משא"כ דער דין אין בהם משום גזל בא מסתתי אבנים (ועד"ז בא כשות וחזיז), איז עס הפקר מצד דער חפצא.

ה. עפ"ז יש לומר, אז דאס איז דער טעם הפלוגתא צווישן דער ברייתא און דער תוספתא וואס זאגט אז מסתתי אבנים זיינען תלוי אין קפידת בעה"ב. ובהקדם:

דער חילוק כללי צווישן ברייתא און תוספתא, ווי ס'איז מבואר במפרשי כללי הש"ס [34] איז, אז „תוספתא היא שנתוספה על המשנה לפיכך אינה כתובה לא בלשון תניא ולא בלשון תנו רבנן כו' שהתוספתות הם ששדר רבי חייא בפני רבי והי' אומר לו כתוב כך וכך והיינו דאמרינן רבי לא שנאה ר' חייא מנין לו, ובריייתות הם משניות שנאמר שלא מדעת רבי חוץ ממדרשו כו'". „וכך חברו רבי חייא ור"א וחכמים אחרים, בריייתות ר"ל לשון ברא חוץ שנאמרו חוץ למדרשו של רבי" [35].

עפ"ז קומט אויס, אז די תוספתא וואס סידר ר' חייא בפני רבי איז געזאגט געווארן אין ארץ ישראל (וואו ישיבת רבי איז געווען), משא"כ די בריייתות וואס איז „חוץ למדרשו של רבי" קען זיין אז דאס איז געלערנט געווארן בבבל (ובפרט אז ר' חייא איז געקומען פון בבל [36]), ובכלל איז מסתבר אז די בריייתות האבן מער שייכות צו בבל, ווארום בימי רבי איז „ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'" [37], און בבל איז דעמאלט געווארן נאך מער מקום תורה.

והנה — אויפן פסוק [38] „הבה נלבנה לבנים וגו' ותהי להם הלבנה לאבן" זאגט רש"י „שאין אבנים בבבל שהוא בקעה". דעריבער איז אין בבל, וואו מ'האט ניט געפונצט קיין אבנים (זיי זיינען ניט געווען מצוי), האבן די איבערגעבליבענע שטיקלעך אבנים (פון די אבנים וואס מ'האט דארטן וועלן עס איז געבראכט) ניט געהאט קיין חשיבות, און דערפאר זאגט די ברייתא אז מסתתי אבנים אין בהם משום גזל, זיי זיינען הפקר בעצם (אין בבל), און המקפיד איז בטלה דעתו [39].

אין ארץ ישראל אבער, וואו אבנים זיינען א דבר המצוי, מ'נוצט זיי אויף בנין און שאר תשמישים, ואדרבה, נשתבחה ארץ ישראל אז זי איז „ארץ אשר אבניה ברזל" [40], האבן אויך די שטיקלעך אבנים א חשיבות, בדוגמת מפסגי גפנים כו', און דערפאר איז איסורו והתירן [41] תלוי אין קפידת בעל הבית [42].

---

34) ספר הכריתות ומהרי"ק (נעתקו בקיצור בכללי התלמוד (נדפס בסוף מס' ברכות הוצאת ראם וכו') ד"ה כתב בפי' המשניות).

35) עץ חיים בהקדמה לפי' המשניות (נעתק שם).

36) ראה סוכה כ, סע"א. סדה"ד בערכו. וש"נ.

37) לשון הרמב"ם בהקדמתו לספר יד החזקה.

38) נח יא, ג.

39) להעיר מקדושין (יב, א) חיישינן שמא שוה פרוטה במדי. אבל נוסף שהמדובר שם בנוגע לקדושי אשה כו' (ולהעיר מפרישה לטור אה"ע שם סקמ"ב (והובא בנוב"י שם) שפי' כן דברי הרמב"ם הנ"ל במקדש בדבר שאינו מקפיד), לכאורה אינו שייך לנדו"ד במסתתי אבנים. וראה ר"ן ורא"ש (ועוד) קדושין שם. ושם, דאין לממון אלא מקומו ושעתו. וראה שו"ת חת"ס שם, ועוד. ועצ"ע.

40) פרשתנו ח, ט. וראה רמב"ן שם מתרגום ירושלמי.

41) להעיר גם משינוי הלשונות: בברייתא „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" — ובתוספתא, כש„אין בעה"ב מקפיד עליהן מותרין משום גזל". אבל בטור (וכן בי"ש) שם „אין בהם משום גזל" (אף שלפנ"ז „בזמן שבע"ה מקפיד עליהן" כ' „אסורין משום גזל" כבתוספתא).

42) וי"ל שזהו גם החילוק דסיום התוספתא

ו. עפ״ז ווערט מען אויך פאַרשטיין די רשימה הנ״ל פון רבי׳ן מהר״ש:

וויבאַלד אידן זיינען דעמאָלט געווען הולכי מדבר וואו ס׳איז ניט רגיל (כאָטש ס׳ווערן דערמאָנט באַ זיי אבנים — לדוגמא באַ מקושש עצים[43]) צו נוצן זיך מיט אבנים[39] (ובפרט בנין — מ׳האָט דאָך ניט געבויט קיינע בנינים קבועין, וויבאַלד זיי זיינען געווען ויסעו ויחנו ויסעו כו׳) איז אויף דעם חל דער כלל „מסתתי אבנים אין בהם משום גזל״:

„ופי׳ מפני שהם הפקר ואינם שייכים להבעלים״, זיי זיינען הפקר לגמרי מצד דער חפצא (ניט נאָר מצד דעם וואָס אין בעה״ב מקפיד — גבראַ) כנ״ל, היינט צוליב וואָס האָט מען געדאַרפט אַנקומען צו „פסל לך״, „פסולתן שלך יהא״?

אויף דעם איז דער ענטפער „שם סנפירין וכאן אמר אבנים סתם״, און ביי סנפירין איז ניט שייך דער דין אין בהן משום גזל, ווי ביי מסתתי אבנים וועלכע האָבן ניט קיין חשיבות. וואָרום פסולתן של סנפירין האָבן אַ חשיבות, כמובן[44], און דעריבער איז מובן וואָס מ׳דאַרף אַנקומען צו „א״ל הקב״ה למשה פסל לך״.

[און דער פירוש אין ל׳ הרשימה „האומן קרוב יותר לזה״, איז (ניט לגבי דעם אויבערשטן (בעה״ב) — וואָרום דאָ גייט ניט אַן דער דין פון „אצל בעה״ב״, כנ״ל — נאָר) פון שאר בני אדם, וואָס דערפאַר איז דער אומן (דוקא) במילא דאָס קונה].

ז. נאָך אַ ביאור וואָס מען קען זאָגן בנוגע צום היתר פון פסל לך באַ די לוחות:

דאָס וואָס מ׳האָט געדאַרפט אַנקומען צום היתר פון „פסל לך״ איז ניט מצד דעם וואָס „פסולתן״ באַלאַנגט צום בעה״ב (צום אויבערשטן), נאָר וויבאַלד אַז די לוחות האָבן (זיך געדאַרפט געפינען אין ארון אין משכן, און ווי אַלע עניני המשכן ומקדש האָבן אויך די לוחות) געדאַרפט געהערן צום צבור[45]

והסיום בגמרא: בתוספתא „השוכר את הפועל לנקף עמו בהגין ולזמר עמו במזמרות מקום שנהגו להיות שלו, הרי אלו שלו, של בעה״ב הרי אלו של בעה״ב. ואין משנין ממנהג המדינה״. ובגמרא „א״ר יהודא כשות וחזיז אין בהם משום גזל באתרא דקפדי יש בהם משום גזל אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי״: בתוספתא הוא, כפשטות הלשון, המנהג דאנשי המדינה, ובגמרא מדובר גם בענינים אלו שמצ״ע אין בהם משום גזל, דוגמת מסתתי אבנים כנ״ל היינו שהם הפקר ממילא, ובאתרא דקפדי היינו שבמקום זה יש צורך בדבר זה וחשובים הם.

ולכן ממשיך בגמרא „אמר רבינא ומתא מחסיא אתרא דקפדי הוא״, שבזה קמ״ל, דבענינים אלו „שאין בהם משום גזל״ כי אין בהם שום חשיבות, כדי שיהי׳ בהם משום גזל צ״ל „אתרא דקפדי״ בדוגמת ל„מתא מחסיא״, כפרש״י „מקום בהמות הוא וצריכין למרעה טוב״, היינו לא מצד דעת (קמצנות) אנשי המקום, אלא שכן מוכרח מצד תכונות המקום — וע״ד החילוק דמסתתי אבנים בין בבל וא״י (וראה מהר״ם שי״ף שם).

וע״פ כהנ״ל יש לבאר התמי׳ שהרמב״ם ושו״ע השמיטו הדינים ד„מסתתי אבנים כו׳״, כי דינים אלו משתנים ממדינה למדינה ומזמן לזמן, לפי צורך ותכונות המדינה. [משא״כ נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו, ובכשיל של בעה״ב כו׳, שהובא ברמב״ם ושו״ע שם שחשיבותם יתרה ממסתתי אבנים, ובכלל מילתא דקבוע הוא בכל המקומות].

וי״ל דל׳ הרמב״ם שם „וכל הדברים האלו וכיוצא בהן הולכין אחר מנהג המדינה״ הוא לא לפי שסמך על הנאמר בתוספתא (ראה מצפה שמואל שם) „ואין משנין ממנהג המדינה״ דמדובר לכאורה בהגבראַ, כי״א דסמך על הסיום בבבלי. וראה יש״ש שם. ואכמ״ל.

43) שלח טו, לה. לו.

44) להעיר שגם במדבר קנו כו׳ מתגרי אומות העולם (יומא עה, ב), אבל אין לומר כן במסתתי אבנים, דלכאו׳ אינם ראוים למכירה.

45) ראה גם עיון יעקב לע״י סוף ב״ק. תולדות אדם (לרמד״א טרויש אשכנזי (ירושלים תשל״ב)) לספרי בהעלותך (יו״ד, ב).

(עס דאַרף זיין מוסר לצבור יפה יפה[46], די מסירה נאָך דער עשי', אַדער זי האָט מלכתחילה, אויך פאַר דער עשי', גע־מוזט געהערן צום צבור[47]) די עשי' דאַרף זיין בשל ציבור[48] —

און ווי ס'איז פאַרשטאַנדיק אויך פון המשך הגמרא[49] „לא ניתנה תורה אלא למשה כו' שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך אף כתבן שלך", וואָס ביי כתבן רעדט זיך וועגן „פלפולא" של תורה (ווי די גמרא פירט אויס) דאָס איז געגעבן געווארן צו משה'ן און ניט צום ציבור, עד"ז איז מובן בנוגע פסל לך „פסולתן שלך".

און אע"פ אַז פסולתן של לוחות, אויך פון סנפירין, וויבאַלד זיי באַלאַנגען צום כלל ישראל[50], ובמילא איז ניטאָ קיין שוה פרוטה לכל אחד[51], און דער „לאו דלא תגזול אינו חל אלא בש"פ כי התורה לא תחייב אלא בדבר שבממון ופחות משו"פ אינו נקרא ממון"[52] — דפשיטא אַז עס איז אסור לגזול נכסי ציבור בכל אופן[53], ופשיטא אַז מען קען אויף דעם ניט זאָגן „אין בהם משום גזל"[54], וואָרום ס'איז „אסור[55] לגזול או

---

46) ר"ה ז, סע"א ואילך.

47) כדעת אבא חנין בספרי בהעלותך שם: לפי שהוא אומר בעת ההיא אמר ה' פסל לך (הפסוק דפרשתנו ולא דפ' תשא) לא היו אלא משל צבור. אבל לכאורה להדיעה במדרשים (שבהערה 8): מחצב של סנפירינון ברא לו בתוך אהלו ופסל ממנו כו' הי' זה משלו (וראה ספרי שבהערה 16), ומסרו לצבור אח"כ, ולפ"ז צ"ל דזה שאמר הקב"ה פסולתן יהא שלך היינו שאין צריך למוסרו לצבור. וראה בהמצוין לעיל הערה 45.

וראה ירושלמי שקלים פ"ד ה"א (ובמפרשים שם), יומא לה, ב (ובתוד"ה ניחוש שם) מל"מ ושער המלך הל' שקלים פ"ד ה"ו, ובכ"מ. ואכ"מ.

48) ע"ד מזבח שצ"ל מתחילה לשם — שיבנה לשמו (ראה מכילתא ס"פ יתרו. צפע"נ עה"ת שם. וש"נ).

49) בנדרים שם.

50) לדעת אבא חנין בספרי בהעלותך שם (הערה 47).

51) וידועה השקו"ט בשוה פרוטה* — האזלינן בתר הנגזל או הגזלן. וראה לעיל הערה 39.

ולהעיר ג"כ מהשקו"ט בנ"כ חו"מ סי' ו' (ברכ"י אות ו'. פתחי תשובה סק"א. פ"ת לחו"מ סצ"ג סק"ד. שער המשפט שם. ועוד) אם נזקקין לשותפין שתבעו לאיש אחד דחייב להם ממון השותפות שוה פרוטה. ובאמרי בינה לחו"מ הל' דיינים סי' יב (אם נזקקין לשנים שגזלו שוה פרוטה מאיש אחד).

ומובן דשקו"ט הנ"ל דוגמתה ביורשין שירשו תביעה דפחות משני פרוטות וכיו"ב (ועוד).

52) לשון החנוך מצוה רכט. וכ"ה בשו"ע אדה"ז ריש הל' גזילה וגניבה. וראה צפע"נ הל' מת"ע פ"ז ה"א (ס"ד, ג ואילך).

53) מכיון שהיא של כל ישראל בתור צבור (לא בתור שותפים), י"ל דיש על זה בעלות גמורה ולא רק בעלות היחיד על פחות משוה פרוטה. ראה מפענ"צ פ"ד ס"ב ואילך. וש"נ. שו"ת זרע אברהם (הנסמן שם) ס"ד אות כב. וראה ספר המאמרים תשי"א ע' 31 בהערה. ואכ"מ.

54) להעיר מפרש"י סוכה (כו, ב) ד"ה כל האזרח. שו"ת הריב"ש סי' שמז. מנ"ח מצוה שכה סק"ט. שע"ת או"ח סתפ"ב סק"א. לקמן ע' 348 הערה 8.

55) שו"ע אדה"ז שם. מרמב"ם הל' גניבה פ"א ה"ב.

ולהעיר משו"ע אדה"ז שם (מירושלמי דמאי פ"ג שוה פרוטה להנותן כ"א להמקבל; שו"ת שואל ומשיב (מהד"ת ח"ד סקע"ז) — בשומרין וכפירת ממון דבעי פרוטה אי בעי שיהי' שוה פרוטה לזה ולמלוה; חתן סופר (קמד, ג) — בפחות משוה פרוטה גבי לא תחנם אי אזלינן בתר נותן או מקבל. ובצפע"נ הל' אישות פ"ה הכ"ד (והל' איסורי ביאה פי"ד ה"ז) מביא מכמה מקומות „אם אזלינן בתר נותן או בתר מקבל".

ובריב"ש אלגאזי הל' בכורות (פ"ה אות נא) מדמה השקו"ט שברדב"ז הנ"ל לדברי התוס' (ד"ה לא צריכי — כתובות ל, ב) גבי גזל תרומה כו' שמשלם כל מה שנהנה, שסברת התוס' היא „דכיון דזה נהנה בהנאת מעיו שיעור ש"פ משלם כל מה שנהנה כיון שעכ"פ הוא נהנה בש"פ אף דלבעלים לא הי' שוה פרוטה".

---

*) בנוגע לכו"כ ענינים — ראה שו"ת הרדב"ז (ח"ז סל"ז). משנה למלך הל' אישות (פ"ה ה"א). אבני מילואים סל"א סקכ"ד — גבי קידושין כשאין

לגנוב כל שהו מדין תורה"[56].

ח. דער ביאור פנימי אין דעם (וואס מ'געפינט חילוקים אין דער בעלות אויף די לוחות שניות — אז די לוחות בכלל זיינען שייך לצבור, לכל ישראל, און פסולתן איז אפגעגעבן געווארן למשה „פסולתן שלך יהא"): אין דער נתינת התורה וואס עס איז געגעבן געווארן בלוחות שניות איז דאָ דער אויפטו, ווי די גמרא איז ממשיך (כהובא לעיל) מה פסולתן שלך אף כתבן שלך, אז פלפולא דאורייתא ניתנה למשה.

וי"ל אז דאס איז די הסברה פנימית פון די ווערטער „הרי עשאן למטה דבאותן של מעלה לא הי' פסולת": תורה ווי זי איז מצד למעלה, וואס בכללות איז דאס ווי תורה איז מצד לוחות הראשונות, איז בבחי' אחדות — ס'איז ניטאָ קיין התחלקות, ועאכו"כ ניט קיין ענין פון פסולת (נאָר — כולו פנים). ווי תורה קומט אראָפּ למטה, וואס בכללות איז דאס ענינים של לוחות שניות (וואס זיינען געגעבן געווארן נאָך דער תשובה אויפן חטא העגל, ד.ה. אז די תשובה פון אידן האט כביכול ג'פועל'ט למעלה אז מען זאל זיי געבן די לוחות[57]), קומט דאָ דער ענין ההתחלקות מדריגות אין תורה[58], ביז צו אן ענין פון פסולתן כביכול (פנים ואחור)[59].

דער ביאור אין דער שייכות צווישן „פסולתן שלך" און „כתבן שלך" — פלפולא דאורייתא[60] — פלפולא דאורייתא וואס ניתנה למשה אויז דאָך אן ענין נעלה, היפך לגמרי פון פסולתן פון די לוחות: דורך די לוחות שניות האט זיך אויפגעטאָן דער ענין היגיעה בתורה, ווי מבואר בארוכה אין חסידות[59], וואס אויך אין דעם זיינען דאָ צוויי ענינים הפכיים: דער ענין היגיעה קומט מצד די העלמות והסתרים וקושיות כו', וואס איז פסולת לגבי עצם שכל התורה; אבער מאידך גיסא, איז דוקא ע"י היגיעה בתורה קומט מען צו צו עיקר ועצם התורה, העכער ווי תורה איז מצ"ע, ווי זי איז ניתנה למעלה מצד די לוחות הראשונות, כמבואר שם בארוכה[61].

און דאס איז דער ענין פון פלפולא דאורייתא וואס ניתנה למשה[62], די גמרא רופט דאס „פילפולא בעלמא", לאידך זאגט מען אז דאס איז „הבנה וחריפות"[63] אין תורה, אַ מדריגה הכי נעלית וגבוה אין השגת התורה, וואס „נתן לו למשה והוא נהג בו טובת עין לישראל"[64].

(משיחת כ' מנחם אב תשכ"ד)

ה"ב. הובא במ"מ הל' גזילה ואבדה פ"א ה"ב) בדבר שאינו מקפיד כלל, שממדת חסידות למנוע גם מזה.

56) וראה סנהדרין נז, א: נהי דבתר הכי מחיל לי' צערא בשעתא מי לית לי', ובפרש"י שם: הלכך גזל הוא. וראה פרש"י שם נט, ס"א. לח"מ הל' גזילה שם. ועוד.

57) ראה לקמן ע' 384.

58) להעיר ע"ד כהנ"ל מצפע"נ עה"ת דברים בהפטרה לפ' ואתחנן (ע' ל' ואילך). הפטרת פרשתנו (ע' סח ואילך. ובהמובא שם מצפע"נ מהדר"ת). בגליון המר"נ (ריש ע' תט).

59) ראה המשך תרס"ו ע' פו ואילך. ד"ה ביום השמיני עצרת תש"ו פל"ד.

60) ראה חדא"ג נדרים שם. צפע"נ הפטרת פרשתנו שם.

61) וראה גם המשך שם ע' שפג, שצא ואילך. ועוד.

62) ראה גם צפע"נ עה"ת בראשית ע' נ' ואילך.

63) פי' הרא"ש נדרים שם. ובפרש"י שם: להבין דבר מתוך דבר. ובתוס' שם שיטת חריפות והבינה — שכ"ז ענינים שבאים ע"י יגיעה. ולהעיר מקו"א סק"א בהל' ת"ת לאדה"ז פ"ג (יח, א ואילך).

64) לשון הר"ן שם.